

Nr 193

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till förordning om ändrad lydelse av 2 § 1 mom. samt 5 § förordningen den 26 februari 1954 (nr 72) angående omsättnings- och utskänkningsskatt å spritdrycker och vin; given Stockholms slott den 26 oktober 1956.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att antaga härvid fogat förslag till förordning om ändrad lydelse av 2 § 1 mom. samt 5 § förordningen den 26 februari 1954 (nr 72) angående omsättnings- och utskänkningsskatt å spritdrycker och vin.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

BERTIL

G. E. Sträng

Förslag

till

förordning om ändrad lydelse av 2 § 1 mom. samt 5 § förordningen den 26 februari 1954 (nr 72) angående omsättnings- och utskänkningskatt å spritdrycker och vin

Härigenom förordnas, att 2 § 1 mom. samt 5 § förordningen den 26 februari 1954 angående omsättnings- och utskänkningskatt å spritdrycker och vin¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

2 §.

1 mom. Omsättningsskatt upptages — — — 2 mom. stadgas,

a) för spritdrycker dels med en grundavgift av 10 kronor för liter, om dryckens alkoholhalt överstiger 40 volymprocent, 9 kronor för liter, om alkoholhalten är lägst 35 volymprocent och högst 40 volymprocent, samt 7 kronor 50 öre för liter, om alkoholhalten understiger 35 volymprocent, och dels med en procentavgift motsvarande 50 procent av utminuteringspriset; samt

b) för vin, — — — av utminuteringspriset.

Utminuteringspriset utgöres — — — varornas utminutering.

5 §

För spritdrycker och starkvin, vilka utskänkas, skall till staten erläggas utskänkningskatt med belopp, motsvarande för spritdrycker 33 procent och för starkvin 30 procent av varornas utminuteringspris.

Denna förordning skall äga tillämpning från och med den 5 november 1956. Därvid skall tillika iakttagas följande.

1. Det åligger detaljhandelsbolaget att erlagga skatt för sitt lager av spritdrycker klockan 12 natten mellan den 4 och 5 november 1956 med belopp motsvarande skillnaden mellan den omsättningsskatt bolaget erlagt och den omsättningsskatt som skulle hava utgått enligt denna förordning. Beloppet skall senast den 31 december 1956 insättas å kontrollstyrelsens postgiro-konto eller å statsverkets checkräkning i riksbanken för kontrollstyrelsens räkning. Detaljhandelsbolaget skall vidare senast samma dag till kontrollstyrelsen avlämna en till riktigheten bestyrkt uppgift angående nämnda lager.

2. Den, till vilken detaljhandelsbolaget överlåtit rätt till årsutskänkning av spritdrycker, är skyldig att erlagga skatt för sitt lager av dylika drycker vid tiden för utskänkningens avslutande den 5 november 1956 med belopp motsvarande skillnaden mellan det pris som till detaljhandelsbolaget erlagts för lagret och det pris som skulle hava utgått vid tillämpning av bestämmelserna i denna förordning.

Det åligger utskänkningsinnehavaren att *dels* senast den 12 november 1956 till kontrollstyrelsen inkomma med en till riktigheten bestyrkt, specificerad uppgift angående nämnda lager, *dels ock* inom två månader från

¹ Senaste lydelse av 2 § 1 mom. se 1955:114.

förordningens ikraftträdande till detaljhandelsbolaget erlægga å lagret belöpande skatt. Bolaget har att senast den femtonde dagen i nästföljande månad inleverera beloppet till statsverket i den ordning som anges i första punkten.

Upptager någon mot bättre vetande i uppgift, som avses i andra stycket, mindre myckenhet än han innehåft vid den i första stycket angivna tidpunkten, gälla vad i skattestrafflagen är för motsvarande fall stadgat.

Underlåter någon att inom stadgad tid avlämna uppgift, som avses i andra stycket, äger kontrollstyrelsen vid lämpligt vite förelägga den försumlige att fullgöra sin skyldighet. Erlägges ej här avsedd lagerskatt för spritdrycker inom föreskriven tid, må skatten utmätas hos utskänkningsinnehavaren med det belopp, vartill kontrollstyrelsen efter verkställd undersökning fastställer densamma.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Regenten, Hertigen av Halland, i statsrådet å Stockholms slott den 26 oktober 1956.

Närvarande :

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för finansdepartementet, statsrådet Sträng, fråga om *åtgärder mot spritmissbruket* samt anför därvid följande.

I. Inledning

När statsmakterna år 1954 antog nya riktlinjer för nykterhetspolitiken, innebärande bl. a. att motbokssystemet skulle avskaffas, stod det klart att man hade att räkna med en övergångstid med stegrad spritkonsumtion och ökat missbruk. Åtgärder av olika slag beslöts också i syfte att mildra dessa svårigheter. Jag vill här erinra om att avsevärda resurser redan fr. o. m. den 1 juli 1954 ställdes till förfogande för uppbyggnad av de positiva åtgärder, på vilka tyngdpunkten i den nya nykterhetspolitiken skulle vila, i form av ökade bidrag till nykterhetsorganisationernas upplysningsverksamhet, anslag till ungdomsociala åtgärder samt betydligt höjda anslag till nykterhetsvården. Vidare har en omfattande kampanj för ansvar och nykterhet genomförts under den första övergångstiden med stark anslutning från organisationer och folkrörelser.

Den friare försäljningen av rusdrycker tog sin början den 1 oktober 1955 och har således pågått omkring ett år. Det kan nu konstateras, att de första månaderna inte företedde anmärkningsvärda drag. Den från många håll motsedda branta stegringen i konsumtionen inträdde inte. Men konsumtionsstegringen var likväl betydande, omkring en tredjedel jämfört med motsvarande tid under 1954, och redan från början framträdde tecken på en avsevärd stegring av missbruket. Denna har blivit så stor att de nykterhetsvårdande myndigheterna ställts inför allvarliga problem. Utvecklingen har under det gångna året förlöpt i stort sett i samma banor. Den höga konsumtionen kvarstår, och skadeverkningarna av det ökade missbruket har allteftersom tiden gått framträtt med ökad skärpa. Några tecken till åter-

gång kan ännu inte skönjas. Häri ligger det mest oroande draget i utvecklingen. En fortsatt konsumtion och ett kvarblivande missbruk under längre tid på nuvarande höga nivå kan medföra allvarliga bestående skadeverkningar. Under dessa förhållanden anser jag, även om det kan sägas att vi alltjämt befinner oss i den förutsedda övergångsperioden, inte försvarligt att underlåta att vidta åtgärder för att hejda spritmissbruket och påskynda den avsedda nedgången av konsumtion och alkoholskador.

Jag kommer till en början att lämna en närmare redogörelse för utvecklingen efter den 1 oktober 1955 och vissa andra förhållanden som kan ge underlag för en bedömning av den föreliggande frågan. Såsom framgår av det följande synes den enda tillräckligt snabbt verkande åtgärden vara att höja spritskatterna. Därför skall även en redogörelse lämnas för gällande bestämmelser rörande dessa skatter.

II. Spritkonsumtionen efter den 1 oktober 1955, m. m.

Under den tid då motbokssystemet tillämpades i Sverige var *försäljningen av spritdrycker* jämförelsevis hög och visade endast smärre variationer från år till år, se *tab. 1*. Under efterkrigsåren visade konsumtionen tendenser att öka men denna ökning motverkades av skatthöjningar åren 1948, 1950 och 1954. Sistnämnda år uppgick sålunda den totala konsumtionen till 6,67 liter per invånare mot 5,14 liter år 1945 och 5,57 liter år 1938.

Tab. 1. Total försäljning av spritdrycker och viner åren 1949—1955

År	Spritdrycker milj. l.	Starkviner milj. l.	Lätta viner milj. l.
1949	42,04	5,76	2,12
1950	43,06	5,58	2,49
1951	42,03	5,71	3,09
1952	43,71	6,88	4,13
1953	45,29	7,29	5,14
1954	43,59	7,55	6,42
1955	48,32	7,86	7,80
4 kv. 1954	11,97	2,81	2,10
4 kv. 1955	15,90	2,02	2,09

Sedan ransoneringen upphävts den 1 oktober 1955, har spritinköpen, såsom redan antytts, stegrats med ungefär en tredjedel.

Hur den totala försäljningen av spritdrycker utvecklats under det senaste året helyses närmare i *tab. 2*. Försäljningen under olika månader åren 1955 och 1956 har här jämförts med motsvarande månad dels året före, dels tre år tidigare. Under år 1954 och början av år 1955 var nämligen, som framgår av tabellen, efterfrågan märkbart påverkad av skatthöjningen den 1 april 1954. Denna skatthöjning föranledde bl. a. en stark ökning av inköpen i mars samma år, vilket är anledningen till att mars och april samman-

Tab. 2. Spritförsäljningen månadsvis 1952—1956

Månad	Total försäljning av spritdrycker i milj. liter					Ökning eller minskning i % från			
	1952	1953	1954	1955	1956	1952— 1955	1953— 1956	1954— 1955	1955— 1956
januari	3,04	3,25	3,17	2,98	4,17	— 2	+ 28	— 6	+ 40
februari	3,25	3,18	3,26	3,06	4,14	— 6	+ 30	— 6	+ 35
mars	3,50	3,79	5,76	3,41	5,60	— 3	+ 31	— 12	+ 33
april	3,97	3,87	2,85	4,15	4,43	+ 5			
maj	3,67	3,59	2,65	3,44	4,61	— 6	+ 28	+ 30	+ 34
juni	3,61	3,78	3,62	3,82	5,40	+ 6	+ 43	+ 6	+ 41
juli	3,78	4,07	3,82	3,98	5,32	+ 5	+ 31	+ 4	+ 34
augusti	3,71	3,73	3,32	3,65	5,09	— 2	+ 36	+ 10	+ 39
september ..	3,32	3,46	3,17	4,00		+ 20		+ 26	
oktober	3,56	3,85	3,46	4,46		+ 25		+ 29	
november ..	3,36	3,42	3,22	4,52		+ 35		+ 40	
december ...	4,95	5,30	5,29	6,92		+ 40		+ 31	
jan—aug. ...	2 8,53	29,26	28,45	28,49	38,76	± 0	+ 32	± 0	+ 36

slagits vid jämförelse mellan åren 1954 och 1955. Vidare inföll påskförsäljningen år 1956 redan i mars, varför mars och april sammanslagits även vid jämförelse mellan år 1956 å ena sidan och åren 1953 och 1955 å den andra.

Av tabellen framgår, att en betydande ökning av försäljningen inträffade redan i september 1955, vilken ytterligare accentuerades under de närmast följande månaderna. Trots att julinköpen redan förut plägade vara av stor omfattning, blev den procentuella ökningen betydande även under december. För tiden januari—augusti 1956 föreligger en ökning från motsvarande tid 1955 med icke mindre än 36 %. Därav torde icke mer än ca 2½ % vara att hänföra till normal årlig ökning — jfr ökningen från år 1952 till år 1953.

Att ökningen under den första fria månaden, oktober, icke blev större torde delvis sammanhånga med att under denna månad inköptes jämförelsevis stora kvantiteter starköl, en vara som sedan dess gått starkt tillbaka, se tab. 3.

Tab. 3. Total konsumtion av alkoholhaltiga drycker i milj. liter

Tid	Sprit- drycker	därav		Stark- viner	Lätta viner	Starköl	Öl
		egentligt brännvin	andra spritdr.				
1954 1 kv.	12,19	8,56	3,63	1,68	1,38	0,03	38,44
2 kv.	9,12	7,21	1,91	1,47	1,55	0,05	56,32
3 kv.	10,31	8,20	2,11	1,59	1,38	0,05	55,41
4 kv.	11,97	9,23	2,74	2,81	2,10	0,12	50,08
1955 1 kv.	9,45	7,37	2,08	1,73	1,73	0,05	41,30
2 kv.	11,41	8,92	2,49	2,04	2,10	0,06	56,37
3 kv.	11,62	9,20	2,42	2,07	1,88	0,09	70,19
4 kv.	15,90	12,22	3,68	2,02	2,09	8,10	46,81
1956 1 kv.	13,91	10,92	2,99	1,16	1,92	2,69	46,80
2 kv.	14,45	11,55	2,90	1,02	2,24	2,50	54,34

Ökningen i spritdrycksförsäljningen efter den 1 oktober 1955 åtföljdes även av en märkbar nedgång i vinförsäljningen. Minskningen gällde dock endast starkvinerna, vilka under motbokssystemets tid i viss utsträckning torde ha använts som ersättningsmedel för spritdrycker. För lättvinernas del blev det ingen egentlig minskning, men å andra sidan hade försäljningen av lätta viner under de närmast föregående åren visat mycket stark ökning. Under innevarande år har även de lätta vinerna åter ökat något, medan starkvinerna gått ytterligare tillbaka. Försäljningen av vanligt öl har icke märkbart påverkats av rusdrycksförsäljningsreformen.

Av de under första halvåret 1956 försålda spritdryckerna utgjordes icke mindre än 79 % av egentligt brännvin och endast 21 % av andra spritdrycker. I jämförelse med samma tid 1955 har det egentliga brännvinet ökat med 38 % och andra spritdrycker med endast 29 %. Av olika varuslag dominerar det 40-procentiga okryddade brännvinet, vilket under första halvåret 1956 svarade för 67 % av hela spritdrycksförsäljningen.

Ökningen i spritdrycksförsäljningen efter den 1 oktober 1955 faller helt på utminuteringsdelen. Under fjärde kvartalet 1955 såldes i utminuteringsdelen 14,98 milj. liter mot 10,57 milj. liter under samma tid 1954, vilket innebär en ökning med 42 %. Under tiden januari--augusti 1956 förekom en ökning från 25,07 till 36,51 milj. liter eller med 46 %.

Utskänkningsdelen av spritdrycker, som under några år visat en svagt viktiga tendens, gick starkt tillbaka efter den 1 oktober 1955. Denna minskning drabbade särskilt de egentliga folkrestaurangerna, vilka i ett flertal fall blivit nödsakade att slå igen. Folkrestauranger med flera avdelningar i olika prisklasser har i många fall stängt en av avdelningarna. För Sveriges centrala restaurangbolag i dess helhet har spritdrycksutskänkningsdelen minskat med ca 40 % mot ca 30 % för de privata restaurangerna. Av dessa senare synes restauranger i högre prisklasser i stort sett ha blivit minst berörda av nedgången.

Förskjutningen från utskänkning till utminuteringsdelen kan belysas även därav, att numera endast 6 % av den försålda kvantiteten spritdrycker går till restaurangerna mot tidigare 12 %.

Som mätare på *alkoholmissbrukets* utveckling har man i vårt land i första hand brukat lita till den av kontrollstyrelsen utarbetade statistiken över personer som sakfällts för fylleri. Ifrågavarande statistik, som numera till större delen bygger på av åklagarna utfärdade strafförelägganden, har dock under senare år visat en betydande eftersläpning. Då det kunde förutses, att en väntad ökning av antalet förseelser skulle medföra ännu längre väntetider vid handläggningen av fyllerimål, har kontrollstyrelsen, för att bättre kunna följa alkoholmissbrukets aktuella utveckling, från polismyndigheterna i städerna införskaffat månatliga rapporter om antalet för fylleri omhändertagna personer. Till skillnad från den ordinarie fylleristatistiken, som endast innefattar fylleri på allmän plats, har därvid även uppgifter om antalet på enskilt område omhändertagna kunnat erhållas.

Tab. 4. Antal omhändertaganden för fylleri i städerna

Tidsperiod	På allmän plats	På enskilt område	S:a	därav		Stockholm	Göteborg	Malmö
				kvinnor	personer under 21 år			
Antal								
4 kv. 1955	19 268	1 837	21 105	391	1 167	4 175	4 002	749
1954	9 948	794	10 742	265	526	2 202	1 550	543
1 kv. 1956	18 691	1 909	20 600	347	1 085	4 647	4 069	665
1955	9 338	796	10 134	219	536	2 112	1 885	437
2 kv. 1956	26 066	1 797	27 863	525	1 235	6 844	5 876	938
1955	11 981	841	12 822	292	555	2 171	2 177	617
april 1956	7 890	614	8 504	145	402	2 070	1 797	278
1955	3 844	301	4 145	70	176	726	745	191
maj 1956	8 442	553	8 995	157	387	2 272	1 854	277
1955	4 015	299	4 314	113	201	768	738	205
juni 1956	9 734	630	10 364	223	446	2 502	2 225	383
1955	4 122	241	4 363	109	178	677	694	221
juli ¹ 1956	9 963	527	10 490	252	419	2 535	2 172	404
1955	4 332	248	4 580	130	190	816	741	262
aug. ² 1956	9 425	589	10 014	248	358	2 606	2 351	317
1955	4 100	221	4 321	116	189	788	844	199
Ökning i procent								
4 kv. 55/54	94	131	96	48	122	90	158	38
1 kv. 56/55	100	140	103	58	102	120	116	52
2 kv. 56/55	118	114	117	80	123	215	170	52
april 56/55	105	104	105	107	128	185	141	46
maj 56/55	110	85	109	39	93	196	151	35
juni 56/55	136	151	138	105	151	270	221	73
juli 56/55	130	113	129	94	121	211	193	54
aug. 56/55	130	167	132	114	89	231	179	59

¹ Preliminära siffror avseende 124 städer.

² Preliminära siffror avseende 116 städer.

En sammanställning av det sålunda redovisade materialet lämnas i tab. 4. Det må anmärkas, att uppgifterna för juli och augusti ej innefattar samtliga städer. Detta gäller dock både 1955 och 1956 varför ökningstalen även för dessa båda månader torde vara tämligen rättvisande.

Av tabellen framgår, att antalet omhändertaganden mer än fördubblats sedan spriten blev fri och att ökningen blivit något större för varje kvartal. För juli och augusti är ökningen ännu större än för andra kvartalet i dess helhet, men då redan september 1955 torde ha visat en icke obetydlig ökning jämfört med föregående år (jfr förutnämnda uppgifter om försäljningen av spritdrycker under denna månad), är det ovisst om tredje kvartalet 1956 kommer att visa ännu större ökning än andra kvartalet.

Utvecklingen sedan den 1 oktober 1955 har varit särskilt ogynnsam i Stockholm, där antalet fyllerianhållanden under den gångna sommaren varit mer än tre gånger så stort som föregående år. Även Göteborg, som redan

tidigare haft betydligt högre fyllerifrekvens än Stockholm, visar större ökning än städerna i allmänhet.

Jämväl ungdomsfylleriet har mer än fördubblats sedan föregående år. För kvinnofylleriets del var ökningen till en början måttlig (omkring 50 %) men sedan dess har en oavbruten försämring ägt rum och siffrorna för de senaste månaderna visar en ökning med omkring 100 % jämfört med 1955. Totalt är dock kvinnofylleriet alltså av relativt liten omfattning (mindre än 5 % av samtliga). Antalet på enskilt område omhändertagna visar slutligen i allmänhet något större ökning än totalfylleriet.

En inom kontrollstyrelsen företagen preliminär bearbetning av uppgifterna om personer, som blivit dömda för efter den 1 oktober 1955 begånget fylleri, visar att ökningen varit störst i åldrarna över 50 och under 18 år och minst i åldrarna 25—30 år. I vilken grad ökningen är att hänföra till redan förut kända missbrukare har ännu icke med bestämdhet kunnat fastställas, men det synes sannolikt att sådana personer svarar för den största ökningen och att återfall i fylleri blivit vanligare än tidigare. Ökningen av antalet för fylleri dömda resp. omhändertagna personer torde alltså vara mindre än ökningen av antalet domar resp. omhändertaganden.

Följden av det grova missbrukets stegring har bl. a. blivit att de nykterhetsvårdande organen utsatts för övermäktiga påfrestningar. Enligt vad jag inhämtat var antalet beslut om tvångsintagning av alkoholmissbrukare nästan dubbelt så stort under andra kvartalet 1956 som motsvarande tid 1955. Det råder brist på vårdplatser, vilket bl. a. medfört att åtskilliga försökspermitterade, som misskött sig, inte kunnat återföras till anstalterna. Liknande svårigheter föreligger inom sinnessjukvården, som fått omhändertata ett alltmer ökat antal svårt sjuka alkoholmissbrukare. Vid Beckomberga sjukhus i Stockholm har bland inskrivna manliga patienter under tiden den 1 oktober 1955—den 30 juni 1956 alkoholfallen ökat med 50 %, jämfört med motsvarande period ett år tidigare. Antalet dödsfall på grund av akut alkoholförgiftning eller olika psykiska och kroppsliga sjukdomstillstånd, som uppstått genom alkoholmissbruk, uppges ha ökat efter den 1 oktober 1955.

Utvecklingen av nykterhetstillståndet får även ses i belysning av *prisinivån* för spriten. Som bekant har spritpriserna höjts vid olika tillfällen genom skatteskärpningar. Sådana höjningar har efter andra världskriget företagits åren 1948, 1950 och 1954. Höjningarna har emellertid kompensrats av förändringar i den allmänna prisnivån.

Realpriset för brännvin har därför sedan år 1949 undergått endast smärre förändringar. Skattehöjningen år 1950 kompensades nästan helt av den allmänna prisstegringen i början av år 1951. Under de närmaste två åren fortsatte levnadskostnaderna att stiga, med resultat att realpriset på brännvin sjönk något under 1949 års nivå. Skattehöjningen år 1954 stegrade åter realpriset på brännvin. Detta pris kom att för någon tid ligga 9 % över nivån år 1949. Från och med andra kvartalet 1955 har realpriset åter fallit. Det ligger nu endast ett par procent högre än år 1949.

Jämför man spritpriserna med köpkraftens stegring, blir bilden en annan. Ökningen i köpkraft har varit större än som motsvaras av höjningarna av spritpriserna. Man brukar vid sådana jämförelser jämföra brännvinspriset med industriarbetarnas genomsnittliga löneinkomst. På grund av lönernas relativt snabba uppgång under de senaste åren motsvaras priset för en liter brännvin numera av en betydligt mindre arbetsinsats mätt i timmar än tidigare. Beräkningarna utfaller något olika, beroende på om de direkta skatterna frändrages arbetslönen eller ej. Om man beräknar löneinkomsten utan avdrag för skatter, finner man att priset för en liter brännvin för närvarande endast motsvarar inkomsten för 3,6 arbetstimmar mot 4,8 timmar år 1949. Frånräknas de direkta skatterna blir motsvarigheten i arbetstimmar 4,3 nu och 5,6 år 1949.

Beträffande hithörande förhållanden kan i övrigt hänvisas till *tab. 5*.

Tab. 5. Brännvinspris och industriarbetarlön

Tid	Utminu- terings- pris ¹ kr./l	Levnads- kostnads- index exkl. dir. skatter	Realpris Index 1949 = 100	Timplön ² kr.		Arbetstimmar per liter	
				Före skatt ³	Efter skatt ³	Före skatt	Efter skatt
1949	12,65	100	100	2,62	2,25	4,8	5,6
1950	12,85	101	101	2,73	2,34	4,7	5,5
1951	15,03	117	102	3,30	2,81	4,6	5,3
1952	15,30	126	96	3,92	3,30	3,9	4,6
1953	15,30	128	94	4,11	3,46	3,7	4,4
1954	17,14	129	105	4,29	3,60	4,0	4,8
1955	17,81	133	106	4,64	3,87	3,8	4,6
1954 1 kv.	15,30	129	94	4,20	3,53	3,6	4,3
2 »	17,75	130	108	4,31	3,62	4,1	4,9
3 »	17,75	129	109	4,31	3,62	4,1	4,9
4 »	17,75	129	109	4,36	3,65	4,1	4,9
1955 1 kv.	17,75	129	109	4,46	3,73	4,0	4,8
2 »	17,75	131	107	4,67	3,89	3,8	4,6
3 »	17,75	133	106	4,65	3,88	3,8	4,6
4 »	18,00	136	105	4,74	3,95	3,8	4,6
1956 1 kv.	18,00	137	104	4,75	3,96	3,8	4,5
2 »	18,00	139	102	5,03	4,17	3,6	4,3

¹ Okryddat 40-procentigt brännvin.

² Genomsnittlig timplön för vuxna manliga industriarbetare.

³ Exkl. pensionsavgift och sjukförsäkring.

I de nordiska grannländerna har utvecklingen under de senaste åren förlöpt i betydligt lugnare banor än i Sverige. I Danmark, Norge och Finland har sålunda konsumtionen sedan många år tillbaka legat avsevärt lägre än i Sverige, *se tab. 6*, och några större förändringar har icke ägt rum i dessa tre länder i fråga om försäljning och beskattning av alkoholhaltiga drycker.

Konsumtionsläget år 1955 och förändringarna sedan år 1949 belyses i följande sammanställning.

Tab. 6. Total alkoholkonsumtion i de nordiska länderna i liter ren alkohol per invånare åren 1949—1955

	Sverige	Danmark	Norge	Finland
Spritdrycker 1955	2,73	0,39	1,12	1,31
Vin 1955	0,32	0,42	0,19	0,34
Öl 1955	1,04	¹ 2,34	0,99	0,32
Summa 1955	4,09	¹ 3,25	2,30	1,97
» 1954	3,73	3,25	2,14	1,86
» 1953	3,83	3,20	2,05	1,84
» 1952	3,71	3,02	2,12	1,87
» 1951	3,49	2,99	2,08	1,79
» 1950	3,60	3,32	2,17	1,73
» 1949	3,53	3,31	2,29	1,48

¹ År 1954.

I Norge har spritpriserna legat oförändrade sedan år 1950, och någon höjning är icke planerad. I samband med sockerransoneringens slopande hösten 1952 ansåg sig Vinmonopolet kunna konstatera en betydande ökning av hembränningen och föreslog en prissänkning på de billigaste brännvinsmärkena i syfte att motverka den olaga hanteringen. Förslaget vann emellertid icke statsmakternas bifall. Under de senaste åren har brännvinskonsumtionen visat en svagt stigande tendens, vilken torde vara en naturlig följd av välförhållanden. Under tiden januari—augusti 1956 registrerades i hela landet 21 972 fylleriförseelser, vilket innebär en ökning med 2,2 procent sedan motsvarande tid 1955.

Alkoholpolitiken i Finland har under de senaste åren främst inriktat sig på att leda över konsumtionen från starkare till svagare drycker. Alkoholbolaget har därför i möjligaste mån sökt undvika allmänna prishöjningar för att i stället genom reglering av de olika dryckernas inbördes prisrelationer söka påverka konsumtionen i önskad riktning.

Under år 1955 företogs sålunda en höjning av priset på inhemskt brännvin med i medeltal 9 % och prisen på inhemska starka viner och svaga aperitifs med ca 7 %. Den vanliga förskurna konjaken, det s. k. ädelbrännvinet med en stjärna, blev 6 % och ädelbrännvinet med 3 stjärnor ca 3 % dyrare. Svaga viner, utländska starka viner, vermouth, punsch, likörer, rom, whisky, konjak och utländskt brännvin stannade i huvudsak utanför prisregleringen. Inom dessa grupper justerades endast vissa mindre använda dryckers pris, vilka för det mesta sänktes. Sålunda sänktes t. ex. priset på s. k. Long Drinks med 5 %. I en översikt över utvecklingen under år 1955 konstaterar alkoholbolaget att konsumtionen visserligen på längre sikt tenderar att öka, men detta anses vara en följd av den strukturella förändring, som pågår inom landet och som består däri, att skillnaden mellan livsformerna i städerna och på landsbygden utjämnas. Ökningen av den lagliga konsumtionen anses även till icke ringa del härröra från en i statistiken osynlig övergång från olaglig till laglig konsumtion. År 1955 var för Finland ett ur ekonomisk

synpunkt synnerligen gott år. Nationalproduktens nettovärde ökade med ca 11 % och löntagarnas inkomster med ca 12 %. Värdet av de försålda alkoholdryckerna ökade samtidigt med 14 % men omräknat till liter ren alkohol stannade försäljningens ökning vid 6 %.

Den 25 april 1956 företogs emellertid i Finland en allmän prishöjning med 10—15 %. Höjningen motiverades med både statsfinansiella och nykterhetspolitiska skäl. Tidpunkten för prishöjningarna valdes med tanke på att storstrejken nyss hade avblåsts och att 1-majfirandet stod för dörren. Som en följd av prishöjningarna har den totala alkoholkonsumtionen nedgått med 10 %, medan statens inkomster ökat med 7 % jämfört med året före. Fyllerisiffrorna är på nedåtgående och situationen betraktas på det hela taget som tillfredsställande.

I Danmark har spritdrycksbeskattningen höjts vid upprepade tillfällen t. o. m. år 1954. Förhållandet belyses i följande sammanställning, som visar hur utminuteringspriset för en helbutelj (72 cl) Aalborg Taffel Akvavit ändrats sedan år 1946.

Tidpunkt för skatthöjning	Utminuteringspris dkr	därav skatt dkr
4. 5. 1946	16,20	12,26
14. 8. 1946	19,85	15,29
20. 11. 1950	22,20	16,61
22. 3. 1951	23,55	17,96
2. 10. 1954	25,90	20,06
25. 11. 1954	26,50	20,27

För de destillerade dryckernas vidkommande inträffade under år 1955 en minskning i den sammanlagda sprit- och omsättningsavgiften med 6—7 milj. dkr, varav 3 milj. dkr belöper på minskningen i brännvinsförsäljningen. Den höjning av beskattningen, som ägde rum år 1954, har alltså medfört en sådan nedgång i försäljningen av dessa varor, att statens inkomster blivit mindre än före höjningen. Samma förhållande gjorde sig gällande efter de höjningar som företogs åren 1950 och 1951. Denna minskning i statsinkomsterna torde ha varit anledningen till den mindre nedjustering av skatten som genomfördes den 9 juni 1956, då utminuteringspriset för Aalborg Taffel Akvavit sänktes till 24,65 dkr per helbutelj.

Till belysning av nivån för spritpriserna i de olika nordiska länderna kan nämnas, att medan den svenska Skåne akvavit kostar 20 kronor 75 öre per liter, priset för motsvarande sorter är i Danmark (Aalborg Taffel) 25 kronor 70 öre, i Finland (Rajamäki Akvavit) 21 kronor 10 öre samt i Norge (Løitens***) 19 kronor 10 öre, allt per liter och omräknat i svenskt mynt. Vid en jämförelse av dessa priser får självfallet beaktas att den allmänna lönenivån i Sverige är betydligt högre än i övriga nordiska länder.

III. Gällande bestämmelser rörande beskattning av rusedrycker, m. m.

På spritdrycker och vin upptas omsättningsskatt och utskänkningskatt. Den förstnämnda skatten uttas för all sprit och allt vin som säljes till allmänheten för konsumtion. I fråga om sprit och starkviner, som serveras på restaurang, tillkommer utskänkningskatten. Utöver dessa skatter upptages tull på importerade varor, vilken utgår med varierande belopp och i intet fall överstiger 2 kronor per liter. Mot tullen svarar i fråga om inhemska viner en låg tillverkningsavgift.

Rörande omsättnings- och utskänkningskatterna stadgas i *förordningen den 26 februari 1954 (nr 72) angående omsättnings- och utskänkningskatt å spritdrycker och vin* (ändrad genom förordning den 11 mars 1955, nr 114).

Omsättningskatten uttas enligt 2 § vid Nya systemaktiebolagets inköp hos Aktiebolaget Vin- & spritcentralen.

För spritdrycker utgår skatten dels i form av en fast avgift dels såsom en procentavgift. Den fasta avgiften är graderad med hänsyn till dryckernas alkoholhalt. För de alkoholsvagaste spritsorterna — under 35 volymprocent, bl. a. Brännvin Special, punsch och vissa likörer — utgör den fasta avgiften 6 kronor per liter. Spiritdrycker från 35 t. o. m. 40 volymprocent, däribland de okryddade brännvinssorterna Renat och Taffel, har en fast avgift av 7 kronor per liter. För drycker med mer än 40 volymprocent är den fasta avgiften 8 kronor per liter. Denna avgift utgår t. ex. för akvaviter samt för alla konjak- och ett flertal likörsorter. Procentavgiften utgör för alla spritsorter 47 procent av utminuteringspriset. Såsom ett exempel på hur skatten beräknas kan nämnas att utminuteringspriset för en liter renat brännvin är 18 kronor. Härav utgör 1 krona 28 öre spritcentralens partipris, 7 kronor grundavgift, 8 kronor 46 öre procentavgift samt 1 krona 26 öre Nya systemaktiebolagets handelsvinst, som utgör 7 procent av utminuteringspriset.

För starkviner, d. v. s. viner med en alkoholhalt av mer än 14 volymprocent, utgår omsättningsskatt i form av en fast avgift om 2 kronor per liter och en procentavgift motsvarande 25 procent av utminuteringspriset.

Beträffande lätta viner uttages endast procentavgift, vilken utgår med 33 procent av utminuteringspriset.

Utskänkningskatten utgör enligt 5 § för spritdrycker 40 procent av varans utminuteringspris samt för starkvin 30 procent av detta pris. Skatten uttas vid restauratörernas inköp hos Nya systemaktiebolaget. Lätta viner drabbas icke av utskänkningskatt. Varornas pris på restaurangerna påverkas icke blott av omsättnings- och utskänkningskatterna utan även av den s. k. utskänkningsvinsten av vilken dock — såvitt angår sprit och starkvin — större delen numera är indragen till staten och uppbäres av Nya systemaktiebolaget. För renat brännvin utgör exempelvis utskänkningspriset 30 kronor per liter eller 1 krona 20 öre för ett glas om 4 centiliter.

För svensktillverkat starköl uttages skatt i form av maldrycksskatt. Härom stadgas i 13 § *förordningen den 15 december 1939 (nr 887) angående*

de tillverkning och beskattning av maltdrycker, sådant detta författningsrum lyder enligt förordning den 26 maj 1954 (nr 525). Skatten utgår med 1 krona 35 öre per liter. På importerat starköl utgår i stället tull, vilken är 1 krona 86 öre per liter. Någon utskänknings-skatt finnes ej för starköl. Det kan i detta sammanhang även nämnas, att skatten på vanligt öl är 42 öre per liter.

Nuvarande skattesatser för spritdrycker och vin har tillkommit genom beslut av 1954 års riksdag på grundval av propositionen nr 28; de har tillämpats sedan den 1 april 1954. Beslutet innebar en genomsnittlig höjning av omsättningsskatten på sprit — vilken varit oförändrad sedan den 1 december 1950 — med ca 3 kronor per liter samt däremot svarande höjning av utskänknings-skatten. Samtidigt företogs emellertid en ändring i beskattningens utformning för att erhålla en såväl ur nykterhetssynpunkt som ur teknisk synpunkt lämpligare avvägning. Omsättningsskatten på sprit differentierades sålunda efter dryckernas alkoholstyrka. Skatterna på viner avvägdes på motsvarande sätt efter alkoholstyrkan. Någon generell höjning av vinskatterna företogs emellertid inte. I stället borttogs en tidigare utgående utskänknings-skatt på lätta viner. När skatten på starköl sedermera bestämdes vid samma riksdag i samband med beslutet om nya riktlinjer för nykterhetspolitiken, avvägdes denna skatt med utgångspunkt från omsättningsskatten på prisbilligare viner. Samtidigt beslöts att skatten på vanligt öl skulle lämnas oförändrad, medan en då ännu utgående skatt på lagrat lättöl slopades.

Genom den avvägning av skatterna på olika drycker som sålunda skedde avsåg man att främja en inriktning av konsumtionen på alkoholsvaga och alkoholfria drycker. Vad alholdryckerna beträffar innebär denna avvägning i stort sett, att samma mängd alkohol blir lindrigare beskattad och för konsumenterna billigare om den innehålles i en svagare dryck än i en starkare. Priset för två flaskor vanligt öl är sålunda ungefär detsamma som för en flaska starköl, oaktat de förstnämnda sammanlagt innehåller mer alkohol än starkölet. På samma sätt kan samma alkoholmängd erhållas billigare i form av vin än i form av sprit.

I detta sammanhang torde även få återges följande principuttalande angående alkoholbeskattningen i propositionen nr 150/1954 angående riktlinjerna för den framtida nykterhetspolitiken.

En kraftig höjning av spritpriserna är utan tvivel den enda åtgärd, varigenom den alltför höga konsumtionen i vårt land skulle kunna snabbt nedbringas. De goda erfarenheterna från Danmark och Storbritannien kan synas tala för lämpligheten av en sådan åtgärd.

Det må emellertid framhållas, att man icke utan vidare kan jämföra de nuvarande förhållandena i vårt land med dem som rådde i dessa länder när de höga skatterna genomfördes. En avgörande skillnad ligger redan däri, att de engelska och danska skatterna icke infördes av nykterhetspolitiska skäl utan motiverades av det rådande försörjningsläget. Åtgärderna kunde därför accepteras av allmänheten på ett helt annat sätt än om de

skett i uttryckligt syfte att påverka nykterhetstillståndet. Man torde vidare kunna utgå ifrån att ungdomar och missbrukare icke hade tillnärmelsevis den goda tillgång på pengar som är vanlig i dagens Sverige. I dessa huvudsakligen tätbefolkade länder torde även möjligheterna att beivra illegal hantering ha varit tämligen goda. Det är under sådana förhållanden endast naturligt att verkningarna på såväl konsumtion som missbruk blev avsevärda.

Om priserna nu höjes i vårt land till exempelvis dansk eller engelsk nivå, skulle säkerligen konsumtionen minska i ej obetydlig omfattning. Minskningen torde komma att omfatta det stora flertalet konsumenter, vilket givetvis i och för sig vore önskvärt. De missbrukare som nu är beredda att på den illegala marknaden betala 30—40 kronor för en liter brännvin skulle likväl knappast låta avskräcka sig av en sådan höjning. Detsamma gäller de ungdomar med goda inkomster och utan försörjningsplikt som vid sidan av missbrukarna utgör den illegala marknadens förnämsta kundkrets. De eftersträvade verkningarna på missbrukare och i nykterhetsavseende mindre skötsamma ungdomar skulle alltså icke nås. Däremot skulle åtgärden verka djupt ingripande på de övriga konsumenterna, som av den vuxna manliga befolkningen torde utgöra drygt 80 procent. Det säger sig självt att man skulle få svårt att vinna förståelse hos allmänheten för en åtgärd med denna innebörd.

Om man önskar påverka konsumtionen även hos missbrukare och förut nämnda ungdomar, torde ännu högre priser få tillgripas. Man finge emellertid då räkna med en ännu häftigare reaktion hos allmänheten. Man torde riskera att betydande folklager skulle ställa sig fientliga till samhällets nykterhetspolitiska strävanden. Effekten av de positiva åtgärderna skulle härigenom minskas. Ännu allvarligare torde emellertid vara, att en illegal hantering av verkligt elakartad karaktär skulle kunna uppstå i form av smuggling och hembränning i större skala. Med hänsyn till den väntade inställningen hos allmänheten skulle det bli synnerligen svårt att beivra den illegala hanteringen. Avsevärda risker för illegal hantering skulle utan tvivel finnas även vid en sådan mera måttlig prishöjning, varom nyss varit tal.

Med hänsyn till det anförda torde det icke vara lämpligt att nu i vårt land införa ett system med väsentligt höjda spritskatter. De relativt höga spritskatter som av andra skäl införts torde emellertid vara av betydelse för konsumtionens storlek och inriktning. De ger otvivelaktigt ett visst stöd åt de positiva nykterhetsfrämjande åtgärderna. Såsom jag framhållit redan i den vid riksdagens början framlagda propositionen nr 28 är det därför ur nykterhetspolitisk synpunkt betänkligt om en mera märkbar reducering av priset på spritdrycker kommer till stånd genom förändringar i penningvärdet.

I propositionen avvisades framförda förslag om tillfälliga prishöjningar i syfte att bemästra svårigheterna under övergången till det friare försäljningssystemet. Härom anfördes följande.

Förslagen förutsätter att priserna efter någon tid åter sänkes. Dessa pris-sänkningar skulle bli en direkt stimulans till ökad konsumtion. Ytterligare en period med övergångssvårigheter skulle komma med väl så stora risker som den nu aktuella. Man finge även räkna med att det onormala intresse kring alkoholen som sammanhänger med dylika förändringar skulle kvarstå under längre tid än eljest skulle bli fallet. Det synes vara av största vikt att detta intresse försvinner snarast möjligt.

Dessa uttalanden i propositionen godtogs i särskilda utskottets av riksdagen godkända utlåtande nr 1.

Slutligen torde få erinras om den utredning rörande utskänkningsskatten som verkställes av 1953 års utskänkningsvinstkommitté. Nämnda kommitté fick ursprungligen i uppdrag att utreda frågorna om restauratörernas vinst på utskänkta rusdrycker samt om serveringspersonalens drickspengar på sådana drycker. Genom beslut den 13 januari 1956 uppdrogs även åt kommittén att göra en ny och förutsättningslös utredning rörande utskänkningsskatten. I direktiven för denna utredning framhöll jag bl. a., att utvecklingen efter den 1 oktober 1955 innebär, att utskänkningsskatten, såvitt då kunde bedömas, kan antagas få mindre betydelse från nykterhetspolitiska synpunkter än tidigare. Jag pekade även på att den från restauranghåll åberopade konkurrensen från innehavare av festvåningar och liknande lokaler kan innebära en anledning till omprövning av utskänkningsskatten. Enligt vad som vidare anfördes ligger det i sakens natur, att om utskänkningsskatten nedsättes eller avskaffas, intresset för och därmed omfattningen av den spritförtäring på de avsedda lokalerna, som äger rum i strid med gällande bestämmelser, kommer att minska. — Utredningens betänkande torde vara att vänta under innevarande höst.

IV. Departementschefen

De nya riktlinjerna för nykterhetspolitiken innebär, att tyngdpunkten flyttats från restriktionslagstiftning till positiva nykterhetsfrämjande åtgärder, såsom forskning, undervisning och upplysning i alkoholfrågan, ungdomssociala åtgärder samt vård av alkoholskadade. I den nya nykterhetspolitiken har försäljningslagstiftningen getts en stödande funktion. För att den på bästa sätt skall kunna fullgöra denna har det ansetts att den bör vara jämförelsevis fri. I den nu gällande lagstiftningen är motbokssystemet avskaffat, och även åtskilliga andra restriktioner har borttagits eller mildrats. Beträffande alkoholbeskattningen intogs år 1954 en liknande ståndpunkt. Framförda förslag att efter dansk och engelsk förebild införa ett system med mycket höga spritskatter avvisades. Det ansågs emellertid att de dåvarande — tidigare vid samma riksdag beslutade — tämligen höga spritskatterna gav ett värdefullt stöd åt de positiva åtgärderna.

Som jag redan antytt räknade man med att i samband med motbokens avskaffande få en övergångstid med stegrad konsumtion och ökat missbruk. Detta skulle bli en given följd av de särskilda psykologiska faktorer som kunde förutses verka vid spritens frisläppande. Men det sammanhängande också därmed, att den spärrverkan som motbokssystemet hade haft, i varje fall för vissa konsumenter, skulle bortfalla på en gång den 1 oktober 1955, medan de suggestionsverkningar som följde med systemet skulle kvarstå under en längre tid. Och de positiva åtgärder, på vilka den nya nykterhets-

politiken skulle vila, kunde enligt sakens natur verka först på längre sikt. Särskilda motåtgärder beslöts också, som jag inledningsvis nämnde, för att mildra svårigheterna under övergångstiden.

I det föregående har lämnats en redogörelse för nykterhetstillståndets utveckling efter den 1 oktober 1955. Det måste understrykas starkt, att det ännu är för tidigt att bilda sig en uppfattning om värdet av de 1954 beslutade reformerna. Först sedan de positiva nykterhetsfrämjande åtgärderna kunnat bära frukt, blir det möjligt att få underlag för en sådan bedömning. Framhållas bör även, att det föreliggande materialet ännu inte möjliggjort en närmare analys. Med dessa reservationer torde emellertid följande kunna konstateras.

Den ökning av spritkonsumtionen som inträdde i oktober 1955 var i och för sig inte anmärkningsvärd. Konsumtionsökningen blev ungefär $\frac{1}{3}$, jämfört med motsvarande månad ett år tidigare. Någon minskning har emellertid sedan inte inträtt, och under juni och augusti 1956 var spritförsäljningen särskilt hög. Ökningen faller helt på utminuteringsdelen, medan utskänkningsdelen visat en stark tillbakagång. Vad övriga drycker angår kan noteras en tillbakagång för starkvinerna, medan de lätta vinerna närmast visat en mindre stegring. Starkölet såldes i betydande mängder under oktober 1955 men har sedan gått tillbaka. Försäljningen motsvarar nu mindre än $\frac{1}{5}$ av vad som köptes under nämnda månad. Det vanliga ölet har hållit sig vid ungefär oförändrad nivå.

Fylleriet visade en häftig stegring redan den första veckan i oktober 1955, då ökningen var 185 procent. Under de närmast följande veckorna skedde en viss återgång, och ökningen blev för hela kvartalet något mindre än 100 procent. Under 1956 har emellertid inte inträtt någon förbättring. Tvärtom synes en fortgående ökning av fylleriet ha ägt rum. Ökningen var under sommarmånaderna 1956 omkring 130 procent jämfört med 1955. I Stockholm och Göteborg har utvecklingen varit särskilt ogynnsam. Ökningssiffran i huvudstaden låg t. ex. under andra kvartalet 1956 vid 215 procent. Däremot har ökningen i Malmö stannat vid omkring 50 procent. Ehuru fylleristatistiken i och för sig är en tämligen bristfällig mätare på missbruket, är materialet likväl så entydigt att det inte ger utrymme för tvivelsmål. En allvarlig ökning av missbruket måste konstateras. Denna ökning avspeglar sig även i svårigheter för de nykterhetsvårdande organen att fullgöra sina uppgifter.

Ungdomsfylleriet har stegrats i ungefär samma takt som det totala fylleriet. Ökningssiffrorna har växlat mellan 100 och 123 procent. Den tendens till fortgående försämring, som kan konstateras beträffande det totala fylleriet, synes dock inte föreligga beträffande ungdomsfylleriet.

Den bild av utvecklingen som sålunda framträder ger anledning till oro. Spritkonsumtionen var hög redan under motbokssystemets dagar. Likväl har den stegrats med ungefär $\frac{1}{3}$ och kvarstår på denna höga nivå. Den avsedda inriktningen av konsumtionen på svagare drycker har hittills icke uppnåtts. Ökningen av missbruket är ännu allvarligare. Särskilt oroande är, som

jag redan framhållit, att någon tendens till återgång ännu inte kan skönjas i fråga om vare sig konsumtionen eller missbruket. Tvärtom visar missbruket en tendens att ytterligare öka.

Positiva drag saknas dock inte. Av den förut lämnade redogörelsen framgår, att ökningen i fylleriet främst synes falla på förut kända missbrukare och att antalet nya missbrukare inte torde stå i proportion till ökningen av det totala fylleriet. Vissa tecken tyder också på att de gamla missbrukarna står för en avsevärd del av konsumtionsökningen. Det starkt ökade antalet fylleriförseelser av dessa personer motsvaras helt naturligt av betydande mängder förtärd sprit. Den efterfrågan på illegal sprit som allttjämt förekommer under kvällar och helger härrör sannolikt huvudsakligen från avancerade missbrukare. Nämnas kan vidare att de höga försäljningssiffror, som tidvis uppnåddes under motboksransoneringen, främst torde ha föranslett av inköp från sådana skötsamma motboksinnnehavare som haft möjlighet till efterhandsinköp. På samma sätt torde de skötsamma konsumenterna ha bidragit till den höga försäljningen under december 1955. Under övriga månader av den fria försäljningen har försäljningssiffrorna i absoluta tal visserligen hållit sig betydligt lägre, men den procentuella ökningen i förhållande till motsvarande månader ett år tidigare har — bortsett från oktober 1955 — varit högre. Härmed kan sammanställas det kända förhållandet, att de grova missbrukarnas efterfrågan är tämligen konstant. Vad här anförts kan tyda på att de skötsamma, vilka utgör befolkningens stora flertal, inte ökat sin konsumtion i någon större utsträckning.

Beträffande ungdomsfylleriet kan anmärkas, att det, trots den stora procentuella ökningen, rör sig om jämförelsevis små absoluta tal, ca 4 500 fall under den fria försäljningens första år mot ca 2 500 ett år tidigare. Då åtskilliga ungdomar omhändertagits flera gånger under samma år, är antalet ungdomliga fyllerister lägre. De anförda siffrorna motsäger inte den från många håll gjorda iakttagelsen att ungdomen i stort sett skött sig ganska väl.

Även om sålunda vissa positiva drag finnes, är läget enligt min mening så allvarligt att statsmakterna måste vidta motåtgärder. En självklar plikt blir härvid att fullfölja den utbyggnad av samhällets positiva nykterhetsfrämjande åtgärder som beslöts av 1954 års riksdag. Det mest angelägna området blir härvid nykterhetsvården. Jag får i detta sammanhang erinra om att en särskild kommitté tillsatts för ett halvt år sedan med uppgift att framlägga förslag om en utvidgad anstaltsorganisation. Vissa resultat torde även kunna nås genom att i ljuset av vunna erfarenheter företaga vissa jämkningar i rusdryckslagstiftningen. Jag har nyligen utverkat Kungl. Maj:ts bemyndigande att igångsätta en utredning härom.

Åtgärder av denna art torde emellertid kunna verka först på längre sikt. Om den nuvarande höga konsumtionen och det starkt stegrade missbruket får fortsätta, kan allvarliga skadeverkningar befaras. Det är angeläget att snabbt söka åstadkomma en återgång till normalare förhållanden och att påskynda den avsedda nedgången i konsumtion och missbruk.

Som jag förut nämnt avvisade man år 1954 tanken att efter dansk och engelsk förebild införa ett system med mycket höga spritskatter. Skälen för denna ståndpunkt finner jag alltjämt bärande. Såsom då framhölls kan man inte räkna med att vinna förståelse för en sådan politik hos allmänheten. Man riskerar att avoghet uppstår mot de nykterhetspolitiska strävandena och att en svärbemästrad illegal hantering uppkommer. Men de tämligen höga skatter på spritdrycker som införts av andra skäl ansågs utgöra ett värdefullt stöd för de positiva nykterhetsfrämjande åtgärderna.

De nu utgående spritskatterna har tillämpats sedan den 1 april 1954. Därvid skedde en höjning av beskattningen, vilken dock blev något mindre än som i och för sig kunnat motiveras med hänsyn till inträdda förändringar i penningvärdet och den allmänna inkomstnivån. Den fortsatta utvecklingen, innebärande ökad köpkraft för de breda folklagren men i stort sett oförändrade spritpriser, har till sina verkningar varit likartad med en fortgående sänkning av spritpriserna vid oförändrad köpkraft. Mätt i arbetstimmar har brännvinet i själva verket efter andra världskriget inte varit billigare än nu. Att denna utveckling starkt bidragit till den ökade konsumtionen och det stegrade missbruket efter den 1 oktober 1955 står utom allt tvivel.

Läget är sålunda det, att de nuvarande spritskatterna inte kan fylla den uppgift i nykterhetspolitiken som tilldelats dem. En höjning bör därför nu göras; den står helt i överensstämmelse med de 1954 antagna riktlinjerna för nykterhetspolitiken. Höjningen är i själva verket en oundgänglig förutsättning för att 1954 års reform skall kunna verka på sätt som avsetts.

Vid ett ställningstagande till storleken av skattehöjningen synes såsom en utgångspunkt kunna tagas, att spritpriserna bör återföras ungefär till den nivå i förhållande till de stora konsumentgruppernas köpkraft som de hade 1949. Av den föregående redogörelsen torde framgå att stegringen från nämnda år i den allmänna lönenivån, sedan direkta skatter och sociala avgifter frånräknats, är omkring 85 procent. Med ledning härav synes — sedan hänsyn tagits till de höjningar i spritpriserna som företagits 1950 och 1954 — den nu erforderliga höjningen av spritpriserna kunna beräknas till något under 30 procent, motsvarande för renat brännvin drygt 5 kronor per liter.

Då skattehöjningen är förestavad av nykterhetspolitiska skäl, synes man böra eftersträva en sådan utformning av bestämmelserna att höjningen i stort sett blir lika i kronor räknat för alla spritsorter. Vissa variationer bör dock göras för att upprätthålla den år 1954 beslutade skillnaden i skattebelastning mellan spritdrycker av olika alkoholstyrka. Vidare synes det bl. a. av tekniska skäl erforderligt att låta prishöjningen bli något större i kronor räknat för dyrare spritsorter.

I enlighet härmed har jag funnit mig böra förorda, att omsättningskatten — f. n. en fast avgift om 6, 7 resp. 8 kronor per liter, beroende på alkoholstyrkan, och en procentavgift motsvarande 47 procent av utminuterings-

priset — höjes så, att den fasta avgiften blir 7 kronor 50 öre, 9 kronor resp. 10 kronor samt procentavgiften 50 procent av utminuteringspriset. Jag har under hand inhämtat, att Nya systemaktiebolaget vid en höjning av omsättningsskatten enligt här förordade riktlinjer kommer att sänka sin handelsmarginal från 7 till 6 procent av utminuteringspriset. Skattehöjningen skulle under denna förutsättning innebära att priset på renat brännvin stiger med ca 5 kronor 40 öre till ca 23 kronor 40 öre. För det 34-procentiga Brännvin Special och för punsch skulle höjningen per liter bli ca 4 kronor resp. 4 kronor 50 öre, för Eau-de-vie Ordinaire ca 5 kronor 50 öre, för Grönstedts*** ca 6 kronor och för skotsk whisky ca 6 kronor 35 öre. För de dyraste konjaksorterna slutligen skulle prishöjningen bli 7 à 8 kronor per liter. Här angivna priser kan givetvis komma att höjas eller sänkas något på grund av ändringar i partipriserna.

Den nu förordade höjningen av omsättningsskatten bör självfallet även slå igenom i utskänkningspriserna. Emellertid är utskänkningskatten så konstruerad — den utgår med 40 procent på utminuteringspriset — att den automatiskt skärpes vid en höjning av sistnämnda pris. Utskänkningspriserna skulle sålunda stiga avsevärt mer än utminuteringspriserna. En sådan konsekvens av den nu förordade åtgärden synes varken påkallad eller önskvärd. På utskänkningens område har försäljningen efter den 1 oktober 1955 procentuellt minskat ungefär lika mycket som utminutereringen ökat. Denna erfarenhet har, såsom tidigare nämnts, föranlett att 1953 års utskänkningsvinstkommitté fått i uppdrag att verkställa en omprövning av utskänkningskatten. I direktiven för utredningen gav jag uttryck åt den uppfattningen att utskänkningskatten kan antagas få mindre betydelse från nykterhetspolitiska synpunkter än tidigare. Kommitténs förslag är att vänta i sådan tid, att ett ställningstagande till frågan om utskänkningskatten kan bli möjligt redan vid 1957 års riksdag. Med tanke härpå finner jag icke lämpligt att det nu fattade beslutet får till följd att utskänkningskatten skärpes. Den bör i stället utgå med ungefär samma belopp i kronor räknat som hittills. Ett sådant resultat synes enklast kunna uppnås genom att sänka procentsatsen för utskänkningskatten. I enlighet härmed förordar jag att skatten, i avbidan på frågans prövning vid 1957 års riksdag, bestämmas till 33 procent av utminuteringspriset.

Såsom framgår av det föregående har ett viktigt syfte med 1954 års omreglering av alkoholskatterna varit att främja en övergång inom konsumtionen från spritdrycker till svagare drycker, ett syfte som under trycket av andra faktorer hittills dock inte uppnåtts. Genom den av mig förordade höjningen av spritbeskattningen skapas ökade förutsättningar för en sådan övergång. Då det är angeläget att denna kommer till stånd, bör höjningen av spritbeskattningen inte föranleda till att skatterna för de svagare alkoholdryckerna uppräknas. Denna ståndpunkt innebär att man för dessa dryckers vidkommande godtar den i förhållande till köpkraften sänkta prisnivå som den ekonomiska utvecklingen medfört efter den 1 april 1954.

Den förhøjda spritbeskattningen bör uppenbarligen träda i kraft snarast

möjligt. Nykterhetstillståndets utveckling är sådan, att ett omedelbart ingripande är påkallat.

I detta sammanhang anmäler sig emellertid ett särskilt problem som sammanhänger med att motboksransoneringen hävts. Ett tillkännagivande av att mera betydande höjningar av spritbeskattningen planeras skulle säkerligen komma att utlösa omfattande, måhända panikartade hamstringsköp. Vilka risker detta skulle kunna innebära från nykterhets- och ordnings-synpunkter torde inte behöva närmare utvecklas. För att undvika sådana hamstringsköp torde det vara erforderligt att de ändrade bestämmelserna såtillvida får retroaktiv verkan, att de skall tillämpas fr. o. m. den första helgfria dagen efter det propositionen i ämnet avlämnats. Vad jag i enlighet härmed förordar innebär följande. Propositionen avlämnas fredagen den 2 november 1956 efter utminuteringsstidens slut, och de nya bestämmelserna angives skola äga tillämpning fr. o. m. den 5 november. Då riksdagen inte torde hinna slutbehandla propositionen före sistnämnda dag och de nya priserna självfallet inte kan tillämpas innan riksdagens beslut föreligger, följer härav att Nya systemaktiebolaget inte kan bedriva försäljning den 5 november. Utminuteringsbutikerna skulle alltså då hållas stängda. Restaurangerna blir oförhindrade att intill dess utminuteringsaffärerna åter öppnar använda sitt lager av spritdrycker för utskänkning till förut gällande priser. Att restauratörerna härvid bör iakttaga sitt i rusdrycksförsäljningsförordningen stadgade ansvar för ordning och nykterhet på restaurangerna torde inte behöva särskilt framhållas.

Vid tidigare ändringar i fråga om rusdrycksbeskattningen har det inte ansetts erforderligt att ålägga systembolagen att erlægga särskild skatt för sina lager av rusdrycker. Skillnaden mellan den skatt som förut erlagts för lagret och den skatt som skolat utgå enligt de ändrade bestämmelserna har i stället tillgodoförts staten i form av vinstmedel från bolagen. Dessas ombildning till ett för hela riket gemensamt detaljhandelsbolag skulle i och för sig inte behöva påkalla någon ändrad ståndpunkt i frågan. Det tidigare tillämpade förfarandet har emellertid väckt kritik från riksdagens revisorer, och 1956 års riksdag har på hemställan av statsutskottet uttalat sig för att höjningar i rusdrycksbeskattningen även bör föranleda att Nya systemaktiebolagets lager beskattas. I enlighet med vad sålunda uttalats från riksdagens sida förordar jag, att lagerskatt uttas hos bolaget i samband med den nu avsedda skattehöjningen.

Vidare bör restauratörerna i likhet med vad som skett redan vid tidigare skattehöjningar åläggas att erlægga skatt för sina lager av spritdrycker. Skattskyldigheten bör avse det lager som finnes efter utskänkningstidens slut dagen innan utminuteringsaffärerna åter öppnar, och skatten bör utgå med skillnaden mellan det pris som restauratörerna erlagt för samma lager till systembolaget och det pris som skulle ha utgått vid tillämpning av de ändrade skattesatserna.

Den av nykterhetspolitiska skäl motiverade höjning av spritskatterna som här förordas får till följd att statens inkomster av dessa skatter ökar. In-

komstökningen blir emellertid begränsad i den mån man uppnår den avsedda minskningen av konsumtionen. Enligt tidigare gjorda beräkningar skulle priselasticiteten vid höjningar av spritpriserna i vårt land vid motboksransonering vara omkring 0,3, d. v. s. en prishöjning med 30 procent skulle medföra att konsumtionen minskas med 9 procent. Beträffande priselasticiteten vid fri försäljning saknas erfarenhet i vårt land. Den är säkerligen högre, sannolikt omkring 0,5. Med ledning av erfarenheter från tidigare skattehöjningar synes vidare kunna antas att de inköpsdämpande verkningarna blir störst under den första tiden efter det skattehöjningen trätt i kraft. Med starkt understrykande av osäkerheten i en bedömning av den väntade utvecklingen torde man på grundval av det anförda kunna beräkna inkomstökningen under innevarande budgetår till omkring 80 miljoner kronor. Beträffande budgetåret 1957/58 torde man kunna antaga att statens inkomster av spritbeskattningen blir omkring 150 miljoner kronor högre än som kunnat påräknas med hittills gällande bestämmelser.

I enlighet med det anförda har inom finansdepartementet utarbetats förslag till *förordning om ändrad lydelse av 2 § 1 mom. samt 5 § förordningen den 26 februari 1954 (nr 72) angående omsättnings- och utskänkningsskatt å spritdrycker och vin.*

Föredragande departementschefen hemställer, att förenämnda författningsförslag måtte genom proposition framläggas för riksdagen.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Regenten, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Lennart Skoglund